

KOLUMNE

Puška materina
Zločesta deca
Lažljivo smeće
Udi Raz
Koja kola? Kako koja
Ubojstvo, napisao je
Stella Meris
Iris Hefets
Samo jednom se ljubi
Vrijeme za paniku

VEZANI ČLANCI

ĐURĐA GROZAJ: Podržite
Kamensko
Pet milijuna kuna za radnike
Diokija i Kamenskog
FOTOGALERIJA Izložba o
krilatom spomeniku
Hrvatska apokalipsa
Rušenje pobjede
Srušila ga tišina
Nastavak priče o Bakiću
HDZ-ova bau-štela
Udruga Kamensko počela s
proizvodnjom zaštitnih maski
Vidoviti ekran

KULTURA | 29/09/2023 | PIŠE Branimira Lazarin | + f

Razbijanje tišine

Premda je srušen u veljači 1992., Bakićev Spomenik pobjedi revolucije naroda Slavonije ostaje upamćen, bez premca i dileme, konsenzusom struke, domaće i strane, kao najznačajnije djelo spomeničke baštine na tlu Hrvatske

Vizualizacija u sklopu projekta "Tišina koja je srušila spomenik"

"**U** tih dvadeset i tri godine koliko je postojala posjetio sam je desetak puta, ne više. Mislio sam da je vječna."
Zlatko Uzelac o srušenoj skulpturi "Spomenik pobjedi revolucije naroda Slavonije" kipara Vojina Bakića, na brijegu Blažuj u Kamenskoj (Gordogan, 31/32, 2015).

"Spomenik pobjedi revolucije naroda Slavonije" VOJINA BAKIĆA u Kamenskoj, naselju u današnjoj Požeško-slavonskoj županiji, postavljen je 1968. godine kao monumentalna skulptura na padinama Papuka u čast palim partizanskim borcima i žrtvama fašističkih zločina u Slavoniji. Teška 200 tona, visoka 30 metara i s gotovo 15-metarskim rasponom dvaju vrhova krila, Bakićeva "Kamenska" je tada bila najveća apstraktna skulptura u Europi. Njezina iznimnost nije, međutim, bila jedino u njezinoj grandioznoj pojavi niti jedino u fascinantnoj tehnološkoj izvedbi, nego u ukupnosti svih bakićevskih, vješto promišljenih i oblikovanih ideja "svjetlonosne forme" - kako je JURE KAŠTELAN nazvao kiparev stvaralački jezik u razdoblju od 1963-1968. godine. Zbog toga je "Kamenska" bez premca i dileme, konsenzusom struke domaće i strane, ostala upamćena kao najznačajnije djelo spomeničke baštine na tlu Hrvatske.

"A te 1968. došli smo u Kamensku sa školom. Stajali smo u špaliru uz cestu koja vodi gore do parkirališta. Bio sam malo niže od zavoja, pa kad je kolona automobila najzad došla, baš je ispred mene još više usporila. Tako sam na možda metar udaljenosti, ili čak i manje, prvi, a bilo je to i jedini put, u živo vidio JOSIPA BROZA TITA", napisao je u časopisu "Gordogan" (31/32, 2015.) povjesničar umjetnosti i konzervator ZLATKO UZELAC (Požega, 1953 - Zagreb, 2021.) sjećajući se svečanog otvorenja skulpture 9. studenog 1968. koju je Tito, uz pratnju supruge JOVANKE i političke elite, posebno posvetio Šestom slavonskom korpusu NOVJ-a.

"Ta je golema skulptura bila tako različita od svega, tako nova i tako neobična da je izgledala kao da je stigla iz neke daleke i bolje budućnosti", piše u Gordoganu Zlatko Uzelac, koji je 1968. prisustvovao otvorenju "Kamenske". "Svaki puta je bila posve drukčija. Ovisno o vremenu, o dobu dana, o godišnjem dobu. Bila je živi relej krajobraza. Vremena i prostora. To nije bila jedna skulptura, nego bezbroj njih. Bilo je dovoljno učiniti korak desno ili lijevo da se njena čudesna forma potpuno preobrazi, od zatvorene odmah

postane otvorena, od krilolike postane jedrolika. Mogle su se tražiti osobite točke očista. Bilo je uzbudljivo prilaziti joj postupno, a osobito prići joj najbliže i dotaknuti ovojnicu, ući u njen prostor u samom dnu. Na tome mjestu moćna se masa, koja se uzdizala trideset metara u vis, rastvarala na posebni način."

Ima li boljeg načina da se evocira neobična aura "Kamenske", od ovakvog sjećanja jednog zavičajno pristranog kompetentnog svjedoka? I od trenutka najbolje manifestacije socijalističkog modernizma u naponu njegova vitaliteta, u formi jedne od najljepših skulptura-spomenika Vojina Bakića (Bjelovar 1915- Zagreb, 1992.)?

Zlatko Uzelac bio je jedan od rijetkih ljudi svoje struke koji su otvoreno dizali glas protiv devastacije spomeničke baštine antifašizma na tlu Hrvatske. Bio je jasan i drzak protivnik režima devedesetih, a zatim uporan u nastojanju da se njegova profesionalna jasnoća primijeni u kulturnoj politici dvijetisućitih. Tko zna koliko je u tome uspio. Opće je poznata činjenica da je devedesetih srušeno oko tri tisuće antifašističkih spomenika u Hrvatskoj, kao što je poznato tko ih je i kada rušio. Ipak, niti jedna politička administracija Hrvatske nije se javno odredila prema tim činjenicama. Taj je kulturocid još uvijek slijepa, duboka brazda na obrazu domaće službene (kulturne) politike.

- Usprkos šutnji institucija koja je zavladała devedesetih, povjesničar umjetnosti rodom iz Požege Zlatko Uzelac otišao je (u ožujku 1992., op. a.) na mjesto Bakićeva spomenika, u svoj rodni kraj i s tugom konstatirao rušenje skulpture. To je fotografski dokumentirao, što nam je danas važno. Tada je dao i javnu izjavu vezanu za rušenje spomenika, jer je došao na lokaciju, vidio, snimio i razgovarao s vojnicima koji su je "čuvali". Odnosno, čuvali su tu skupu krhotinu koja je kasnije postala građevinska sirovina. Ti su vojnici Uzelcu priznali da su tek iz devetog puta miniranjem uspjeli srušiti skulpturu i oboriti ju. I hvalili su se kako su to strateški osmislili – to rušenje kao

projekt. Imamo i fotografiju Uzelca ispred krhotine spomenika uz fotografiju vojnika koji su bili ponosni na svoj rušilački čin - objasnila je DAVORKA PERIĆ, povjesničarka umjetnosti i voditeljica zagrebačke Galerije P21, jedna od autorica projekta "Tišina koja je srušila spomenik" u produkciji Srpskog narodnog vijeća. Projektom se želi evocirati "Kamenska", i kao Bakićev spomenik, i kao poanta njezine univerzalističke – humane, umjetničke i ideološke smjelosti.

- Dana 21. veljače 1992., u jeku rata srušen je "Spomenik pobjedi revolucije naroda Slavonije" Vojina Bakića, a na lokalnim vijestima je tih dana objavljeno da ju je srušio jak vjetar. To je, godinama kasnije, demantirao Državni hidrometeorološki zavod ovjerenim dokumentom što pokazuje da na taj dan uopće nije bilo vjetra. Snaga vjetra je tada iznosila od 0 do 1 bofora, što je mjera koja se po ljestvici Hidrometeorološkog zavoda naziva tišinom. Iz tog razloga se i projekt naziva "Tišina koja je srušila spomenik" – za Novosti je objasnila Perić.

Ovako je to za svjetsku historiju svojim očima vidio Zlatko Uzelac: "Dovezli su nas do parkirališta pred 'Spomenikom'. Stajao je prevaljen i slomljen poput kakvog razderanog čeličnog cepelina, svemirskog broda poslije Apokalipse". I još: "Dočekalo nas je nekoliko vojnika, njih pet-šest, koji su 'čuvali' to kao važno strateško mjesto dva mjeseca nakon primirja. Radosno su nas pozdravili i gotovo razdragano objasnili kako je najzad par dana prije jedan od njih, nakon više neuspješnih pokušaja ostalih, pronašao slabo mjesto konstrukcije, pa je u tom herojstvu iz devetog pokušaja eksplozivom 'Spomenik' najzad bio raznijet. Prevaljen na crni mramor podnožja bio je tako izmrcvaren da se vidjelo da tu nikakve slabe točke konstrukcije nije bilo nego da je pomoglo samo slaganje sve veće i veće količine eksploziva. Na moj upit tko je taj, približio se mlađi tip gotovo stidljivo, smješkajući se kroz brk kao ponosno. Pitao sam zašto su ga srušili. Rekao je CRNJAC: 'Ma to treba srušiti.' I to je bilo dovoljno."

Kad je spomenik uništen, na vijestima je objavljeno da ga je srušio jak vjetar. Međutim, snaga vjetra je tada iznosila od 0 do 1 bofora, što je mjera koja se naziva tišinom. Zato se projekt naziva "Tišina koja je srušila spomenik" – objašnjava Davorka Perić

Vjerojatno ne treba naglasiti da istraga o počiniteljima tog kulturocida što je od 21. veljače 1992. u devet pokušaja totalno uništio grandioznu figuru Bakićeve "Kamenske" nikada nije provedena, niti je itko od pripadnika 123. brigade Hrvatske Miljenka Crnjca (koje su svjedoci rušenja tog spomenika mnogo puta javno prozvali) o tome javno govorio. Ostaje samo jeka očevida Uzelca, tih par turobnih slika.

Srušeni spomenik u Kamenskoj 1992. godine

"Obilazio sam smrtno ranjeno golemo djelo. S grčem u želucu divio sam se i tada vještini inženjera Brodarskog instituta, gledajući rešetke čeličnih kostura konstrukcije koji su ležali prelomljeni, stršeci na sve strane kroz rupe i prolome u eksplozijama razderanoj koži ovojnice, sastavljene od spojenih trokuta sjajnog švedskog čelika, koja se još znatnim dijelom držala na slomljenim krilima. Na njima su se i u prigušenom svjetlu tmurnog, sivog zimskog dana i dalje, u tome sada kao britvom odrezanom i vrlo jasnom tragičnom povijesnom fokusu, zrcalile sjene cijelog smoždenog kraja. Spaljen je i opustošen, od Pavlovaca do Pakraca i od Kamenske do Zvečeva, s neviđeno pedantnom temeljitošću, a u tom tužnom i tragičnom stanju uglavnom je ostao sve do danas. Uslijedila je ležerna i nesmetana pljačka u zaštiti vojne zone. Ostaci oplata, zatim čelične konstrukcije, kao i mramorne ploče podnožja polako su kidani i odvaljivani mjesecima, završivši redom u 'Spinotu' u Požegi, 'kod Blaška'. Tamo su još i u jesen na hrpi stajali nabacani za preprodaju. 'Po narudžbi Blaška Spomenik je i srušen', s tipičnom sarkazmom govorilo se u Požegi."

Tako nam je sudbinu spomenika opisao Zlatko Uzelac u časopisu Gordogan. I shvaćamo, tek ovih dana, da je riječ o jednom od najpotresnijih svjedočanstava u političkoj povijesti hrvatske kulture, a ne samo o tužnoj sudbini njezine materijalne baštine iz doba visokog modernizma.

- Treba naglasiti da je rad na "Kamenskoj" bio inženjerski vrlo zahtjevan posao. Obavljale su ga dvije važne institucije u Jugoslaviji: Brodarski institut iz Zagreba i Vazduhoplovni institut u Beogradu. Inženjeri su se bavili projektom izdrživosti na tlak zraka i u zračnim su tunelima ispitivali konstrukciju, kako bi ju osposobili da izdrži i najjače udare vjetra - objašnjava za *Novosti* o profilu Bakićeve "Kamenske" Davorica Perić, koja kroz različite projekte i inicijative nastoji pridonijeti revitalizaciji antifašističkih spomenika u Hrvatskoj.

Cinizam i kratkovidnu glupost lokalnih medija što su dinamično rušenje "Kamenske" pripisali meteorologiji i "jačem vjetru" s posebnim zaprepaštenjem komentirao je 2014. za *Novosti* BORIS MEDJA, nekadašnji

inženjer brodogradnje sa zagrebačkog Brodarskog instituta, kao Bakićev stalni suradnik od 1958. do 1968. godine. Iako je bio jedan od stručnjaka koji su konstruirali, statički proračunavali i podizali umjetnikova djela (spomenik STJEPANU FILIPOVIĆU u Valjevu, "Spomenik naroda Hrvatske žrtvama u Kragujevcu" i "Spomenik pobjedi revolucije naroda Slavonije" u Kamenskoj), Medja je za rušenje spomenika u Kamenskoj doznao tek početkom dvijetisućitih.

"Možete zamisliti kako sam se tada osjećao – pa to je bio najveći posao na kojem sam radio u životu. I Bakić je zasigurno znao za rušenje, doznao sam da je TUĐMAN poslao DARKA BEKIĆA da mu se zbog toga ispriča. Uopće mi nije jasno što ih je nagnalo da više od šest dana ruše spomenik", rekao je za *Novosti* Medja. Saznajemo i da je godinama nakon Bakićeve smrti on u garaži držao sve nacрте vezane uz spomenik u Kamenskoj, da bi nekom nezgodom čitav taj inventar propao. Za vrijeme devedesetih također su netragom nestale, negdje očito uništene, i sve fotografije nastale za vrijeme izgradnje spomenika.

Rad na arhivskoj građi (Foto: Viktor Zahtila)

"Za renoviranje spomenika najvažniji bi bio originalni model izrađen u bronci koji je Bakić, po mom sudu, najvjerojatnije poklonio STEVI KRAJAČIĆU, jer ga nisu pronašle ni kipareve unuke", navodi Medja. Originalni model Bakićeve "Kamenske" izrađen u bronci nije dakle bio na raspolaganju autorima aktualnog projekta "Tišina koja je srušila spomenik". Nažalost, nisu imali ni detaljno fotografiran hodogram gradnje te grandiozne skulpture koja je nastala desetogodišnjim (!) samodoprinosom lokalne zajednice naroda Slavonije.

No, unatoč manjkavosti startne arhivske građe, ideja projekta "Tišine koja je srušila spomenik" je napraviti ambicioznu višedimenzionalnu rekreaciju "Kamenske". Najprije u virtualnom, a onda i u realnom svijetu ljudi kojima je bakićevski moment slobode danas itekako važan.

- Mnogi ratovi iza sebe ostave pustoš, destrukciju – i kod nas, i na drugim mjestima. Unište i ono što je djelo ljudskih genija: ne samo ono što je nesvakidašnje djelo, nego i ono što nije uobičajeno za epohe. Bakićevo ukupno djelo jeste takvo, neuobičajeno za epohe - objasnio je MILORAD PUPOVAC, autor koncepta projekta "Tišina koja je srušila spomenik".

- Bakićev spomenik bismo željeli ponovno učiniti dostupnima onima koji bi u njegovoj veličini mogli pronaći inspiraciju za naš život i naše vrijednosti. Smisao je da potaknemo ljude da počnu razmišljati o obnovi, podršci i osiguravanju sredstava za obnovu tog spomenika - rekao je Pupovac o projektu koji počinje 30. rujna umjetničkom instalacijom SANDRA ĐUKIĆA na mjestu srušenog Bakićevog spomenika. Potom se nastavlja 10. listopada izložbom EUGENA JAKOVČIĆA i Davorke Perić u SKD "Prosvjeta" o društvenom kontekstu i reakcijama medija koji prate nastanak i nestanak te skulpture, da bi projekt 11. listopada (privremeno, u ovoj fazi) završio sesijom od pet predavanja i panel-diskusijom o temi povijesnog revizionizma i aktualnom tretmanu spomenika NOB-u, koja će se održati u prostoru Galerije 21, prema konceptu LANE LOVRENČIĆ.

- Kad smo prvi put došli na mjesto Bakićeva spomenika pristupna regionalna cesta je bila zapuštena. Bilo je zapuštenog drveća. Na mjestu nekadašnje Bakićeve skulpture nije bilo ni telefonskog signala, tako da smo najprije morali napraviti jedinicu koja će satelitski skidati internetski signal i redistribuirati ga na lokaciji. Moj naročiti izazov je bio da pokušamo suvremenom tehnologijom odgovoriti na suvremenost originalnog spomenika. U tom smislu projekt ima dva dijela. Prvi je događaj na lokaciji gdje ćemo na dvadesetmetarskom ekranu napraviti njegovu rekreaciju, odnosno 'doživjeti' objekt u videoprikazu, ali kao trodimenzionalni konstrukt. U drugom ćemo dijelu projekta, u formi stalnog postava, na mjestu nekadašnjeg spomenika ostaviti njegov digitalni avatar. Postavit ćemo QR-kodove. Napravili smo oblikovanje spomenika u 3D-sofтверu te će uz pomoć pametnih telefona svatko moći promatrati rekreaciju tog spomenika na lokaciji gdje je nekad bio, a sada ga fizički nema - pojašnjava autor "hologramske Kamenske" Sandro Đukić.

Usput dodaje da je trodimenzionalni objekt koji gledamo kao *augmented reality* istovremeno povezan s Googleovom platformom Engine koja pomaže da objekt vidimo i shvatimo u korelaciji sa stvarnim svjetlom, prostorom i vremenskim prilikama u kojemu stoji.

- Hoću reći, naš digitalni objekt nije fiksiran nego je 'živ', u konstantnoj je promjeni ovisno o vremenskim prilikama trenutka u kojemu ga gledamo. Time dobivamo ono najbliže digitalnoj rekonstrukciji - objašnjava vizualni umjetnik kojega u profesionalnom i ljudskom smislu fascinira "ideja otvorenosti i tolerancije s jedne, i ideja slobode koja je u Bakićevo vrijeme dopustila da se nešto tako radikalno napredno dogodi, s druge strane".

- Djelo utopističkog i istovremeno ozbiljno modernističkog profila u

pokušaju modernizacije društva i zajednice - kaže Sandro Đukić. Isto kaže i Zlatko Uzela: "Kamenska - vječni šum vjetra".

U [video prilogu](#) možete vidjeti kako teku završni radovi za realizaciju projekta "Tišina koja je srušila spomenik" u subotu u Kamenskoj. ■

Potražite [Novosti](#) od petka na kioscima.
Informacije o pretplati pronađite [ovdje](#).

KULTURA

INTERVJU

+ f t

VLADIMIR
ARSENJEVIĆ

U Srbiji smo odgojili zastrašujuću generaciju

Srbija je zatvoreni pretislonac koji se neprestalno kuva u vlastitom sosu. Na sajam knjiga u Beogradu dođe Vojislav Šešelj, a red golobrade omladine, dečaka koji ne mogu imati više od petnaest godina, čeka na njegov potpis. Pa kako su oni uopšte doznali za knjigu tog zlikovca?, pita se autor romana "Duhovi" koji je predstavljen na 45. Interliberu

PIŠE Branimira Lazarin

VIJEST

+ f t

Игра коло, ко га не би вол'о

Успјешан наступ београдског ансамбла Коло у пуној дворани Културног центра Травно у Загребу

ПИШЕ Н. Јовановић

VIJEST

+ f t

Од фруле до гајди

Девети Фестивал етно музике у Вуковару, у организацији удружења Чуvari српског идентитета, окупио је пет друштава учесника који су домаћој публици настојали да пренесу тек део богате српске традиције

ПИШЕ С. Недељковић

VIJEST

+ f t

Борово - надопуна

У осјечком пододбору СКД Просвјета представљено је друго издање књиге Славка Бубала "Борово - сумрак једног свитања"

ПИШЕ З. Поповић

KRITIKA VIZUALNE UMJETNOSTI

+ f t

Sprega mašte, ruke i olovke

Borivoj Dovniković Bordo: "Svako jutro jedno jaje" - Dizajn, reklama i ilustracija, (HDD galerija, 7. - 30. studenog): Izložba prikazuje zaigranu lucidnost Bordinog dizajnerskog rada

PIŠE Jelena Pašić

PRIJATELJI

Antifašistički VJESNIK

Tačno.net

Autonomna ženska kuća

Autograf

BIRN

Kulturpunkt

Lupiga

MAZ

Novi plamen

P-portal

Prosvjeta

Srbi.hr

Udruženje Krokodil

Radnička prava

INFORMACIJE

Kontakti

Prodajna mjesta

Pretplata

Impressum

POVEZNICE

Vijesti

Politika

Kolumne

Društvo

Kultura

Kronika

NOVOSTI SNV
NOVOSTI CHB

© Portal Novosti 2023

design by [parabureau](#)

AKTIV